

Voten com viuen. Comportament electoral i sistema de partits polítics a Catalunya

Joaquim Colominas Ferran

El llibre *El terratrèmol silenciós. Relleu generacional i canvis en el comportament electoral a Catalunya*, del doctor Oriol Bartomeus Bayés, professor de ciència política a la Universitat Autònoma de Barcelona, expert en comportament polític i electoral, publicat per Eumo Editorial (2018), representa una important aportació en aquest àmbit. Fruit de la seva tesi doctoral, l'autor analitza els canvis que s'han produït els darrers anys en aquests aspectes a Catalunya i que han comportat un veritable terratrèmol en el sistema de partits polítics català.

Com sabem, els partits polítics són l'ase dels cops. Tothom critica els partits polítics (en moltes ocasions, no falten els motius fonamentats de crítica). Però encara no s'ha inventat una democràcia sense partits. Sense partits no hi ha democràcia. A les democràcies europees, els partits polítics són els actors protagonistes de la vida política.

Aterrant en el nostre sistema polític, des de la recuperació de la democràcia, cal destacar dues etapes diferents en el sistema de partits. Una primera etapa, la situem entre les primeres eleccions de l'etapa política actual, les del 1977, les primeres eleccions al Parlament espanyol després de la mort del dictador; les eleccions del 1979, les primeres eleccions municipals, i les eleccions del 1980, les primeres al Parlament de Catalunya de l'etapa actual. És una etapa que dura uns vint-i-cinc anys, fins l'any 2006. I una segona etapa la situem a partir de l'any 2010, amb la sentència 31/2010 a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya del 2006, i que arriba fins avui dia. L'autor del llibre, Oriol Bartomeus, explica el canvi de la primera etapa a la segona. Com s'ha passat d'un sistema molt estable i previsible, a un nou sistema de partits, volàtil, canviant, imprevisible fa uns anys.

En la primera etapa, dues grans formacions polítiques, Convergència i Unió i el Partit Socialista de Catalunya, es van repartir de manera desigual el poder a Catalunya entre el 1980 i fins al començament del segle XXI. I tres altres formacions polítiques, Esquerra Republicana, Partit Popular i Iniciativa per Catalunya-Verds, a distància considerable de les dues primeres, naturalment obtenien representació parlamentària a causa d'un índex de proporcionalitat força alt que produeix la normativa electoral vigent, i, tot i que van participar en governs locals, mai no van esdevenir formacions polítiques de govern. Era un sistema de partits pluripartidista moderat, amb cinc grans formacions polítiques, força estable i previsible, fruit de diferents variables. En primer lloc, una fidelitat partidista força alta, que donava a les cinc formacions polítiques un terra electoral sòlid i previsible. En segon lloc, dues característiques pròpies del comportament electoral de Catalunya: el vot dual i l'abstenció diferencial. Amb el vot dual, un percentatge d'electors votava de manera desigual, en relació amb el tipus d'eleccions a les quals estaven convocats. El votant dual votava Convergència i Unió a les eleccions parlamentàries catalanes. I, posteriorment, votava el Partit Socialista a les eleccions parlamentàries espanyoles. Era un vot racional. Persones que votaven diferent segons el tipus d'eleccions. I que pensaven que

uns partits estaven millor situats per governar des d'unes institucions polítiques i uns altres partits estaven millor situats per governar en un altre tipus d'institucions. No era un nombre molt elevat de persones les que votaven així. Però sí suficients perquè donessin la victòria electoral a una formació política o a l'altra.

D'altra banda, l'altra característica del comportament electoral d'aquesta primera etapa va ser l'abstenció diferencial. Feia referència a la desigual participació electoral en unes eleccions respecte a unes altres. La major participació es produïa a les eleccions parlamentàries espanyoles i a les eleccions municipals. En canvi, hi havia una menor participació a les eleccions parlamentàries catalanes. Aquestes tres característiques (vot sòlid a les diferents formacions polítiques, vot dual i abstenció diferencial) van proporcionar una estabilitat política al sistema de partits català al llarg de pràcticament tres dècades.

Però l'any 2006 comencen a detectar-se una sèrie de moviments que el 2010 situem en l'inici d'una nova etapa en el sistema de partits polítics de Catalunya, que ha canviat de manera molt significativa. El nombre de partits ha augmentat. Han nascut formacions polítiques noves. Altres han desaparegut. I, sobretot, s'ha modificat l'ordre en el resultat respecte la primera etapa. En les darreres eleccions al Parlament de Catalunya, les del 21 de desembre de 2017, va quedar en primer lloc un partit polític que fa deu anys no existia. La dada no és menor. Per altra banda, el partit que va governar continuadament a la capital de Catalunya al llarg dels primers trenta-quatre anys avui dia és la cinquena formació política.

UN TERRATRÈMOL SILENCIÓS

Aquest ha estat un terratrèmol silenciós, que s'ha produït lentament, de mica en mica, que no es nota d'un dia per l'altre. Com explica el mateix Oriol Bartomeus, "a Catalunya, moren unes cent cinquanta persones al dia, aproximadament. Al cap de quaranta anys (des de les primeres eleccions de l'etapa actual), aquesta xifra representa al

voltant d'uns dos milions de persones". Aquest viratge constitueix un canvi sociològic molt gran: han desaparegut uns dos milions de persones i han entrat al cens electoral prop de dos milions i mig de persones noves. Sembla evident que els referents polítics, culturals, els marcs mentals, les actituds dels membres de la generació que ocupaven les edats centrals els anys setanta, i els dels nous electors de divuit anys que entren a formar part del cens electoral, són ben diferents. I no tan sols perquè formin part de generacions diferents, sinó perquè arreu d'Occident sembla que darrerament el temps s'hagi accelerat, especialment, entre altres múltiples causes, pels canvis tecnològics que s'estan produint en les societats modernes i que tant afecten en la vida quotidiana, especialment dels joves.

Com hem dit, són canvis lents, que s'han anat produint dia a dia, que no es noten d'un dia per un altre... però que al llarg de quaranta anys han produït un terratrèmol electoral important i que ha afectat especialment els partits polítics de govern. Quaranta anys és un període suficientment llarg de temps, atès que representen deu eleccions legislatives, i, per tant, s'han elaborat un nombre molt elevat d'estudis sociològics, unes sèries prou llargues d'enquestes preelectorals i postelectorals per analitzar aquest període polític.

Oriol Bartomeus distingeix quatre generacions diferents que conviuen i formen part de l'electorat català actual. En primer lloc, la generació nascuda fins a l'any 1939, formada per persones que van viure la Guerra Civil Espanyola. Per qüestions d'edat, naturalment, és una generació en retirada. Una generació que era la més nombrosa fa quaranta anys, quan es van celebrar les primeres eleccions de l'etapa política actual superat el règim franquista. Actualment, els membres d'aquesta generació són els més minoritaris, són persones que tenen vuitanta anys o més.

La segona generació és la que va néixer entre el 1940 i el 1959. Va ser la generació d'edat central en els darrers quaranta anys. És la generació de les persones que van ser protagonistes durant els anys de la transició a la democràcia, les persones que van ocupar els llocs

de direcció en diferents àmbits del país perquè majoritàriament hi van arribar molt joves d'edat.

La tercera generació és la del *baby boom*, la nascuda entre el 1960 i el 1975. Són les persones que van viure els darrers anys del franquisme. Era la generació que estava cridada a reemplaçar els membres de la generació de la postguerra.

Finalment, la quarta generació està formada per les persones nascudes a partir del 1975. Persones que ja van néixer en democràcia. Una generació llarga, que arriba fins a l'inici del segle XXI. Seran les persones que estan cridades a ser protagonistes de la vida pública del nostre país d'aquí a uns vint anys.

Com sembla natural, els marcs mentals de les persones que conformen aquestes quatre generacions són ben diferents. Entre la generació de la postguerra i la generació de la democràcia hi ha diferències enormes. I voten de manera ben diferent. Les persones que formaven part de la generació de la postguerra pertanyien a un món ordenat, endreçat, previsible, en el qual la paraula *fidelitat* formava part del seu vocabulari. Fidelitat a la parella; fidelitat a uns mitjans de comunicació; fidelitat de vot. Eren persones amb unes pautes de vida força estables i compartides, formades per diferents etapes: una primera etapa d'aprenentatge, d'estudis, era seguida per una altra, la d'aparellar-se, formar matrimoni, entrar en el mercat laboral (amb unes feines de llarga durada, en alguns casos, i, fins i tot, amb una mateixa feina al llarg de tota la vida); seguia una etapa de tenir fills. Era una vida molt estable, força previsible. Era un temps en què el pes de les ideologies era molt alt. I l'adhesió i la fidelitat als partits polítics i a uns lideratges polítics era molt gran. Votaven Jordi Pujol. Votaven Felipe González. Líders polítics que gaudien d'una gran credibilitat en els respectius electorats. Podem comptar que per a les persones que pertanyien a aquesta generació, i que responien a aquest perfil, l'estabilitat partidista era conseqüència d'aquesta fidelitat a una ideologia, a unes sigles, a uns lideratges.

Per altra banda, la generació nascuda en democràcia és una generació ben diferent. És una generació acostumada a viure sota canvis

permanents. Persones que han viscut i crescut en períodes de crisi econòmica. Persones preparades, amb un nivell alt d'estudis, però que tenen unes feines molt precàries i inestables. Persones que no poden planificar a mitjà termini. Persones en què el patró dominant és el canvi i no l'estabilitat. Persones que difícilment admeten patrons de dominació verticals. A més, aquest fet ha coincidit també amb una pèrdua de pes de les ideologies. I amb una crisi de confiança en la gran majoria de partits polítics. Tot plegat ha comportat uns canvis en el comportament electoral d'aquesta generació: manca de fidelitat partidista, augment del vot volàtil, pèrdua de pes dels factors estructurals i augment de pes dels factors conjunturals (el grau de compliment de les promeses electorals, el tipus de campanya electoral, qui són els candidats que pretenen liderar les diferents opcions polítiques...). Així mateix, també cal destacar una tendència creixent a decidir el vot a darrera hora.

“Ara voto aquest partit. Penso que, per a aquestes eleccions, és la millor opció. A les següents eleccions, ja en parlarem!” En definitiva, l'electorat jove vota tal com viu. Connecta i desconnecta amb una gran facilitat. Un electorat que participa i que s'absté. L'augment de l'abstenció de “parada i fonda” és força habitual. “Ara voto aquest partit; a les properes eleccions, potser en votaré un altre.” “Ara no voto i a les properes, ja ho veurem...” Són persones que estan més alliberades de motxilles del passat. Són electors que no se senten traïdors, perquè no se senten lligats a cap partit. I, per tant, són persones amb un comportament electoral més difícil de preveure. Des- taquem que aquestes característiques en el comportament electoral són bona part de les causes dels repetits errors comesos per moltes enquestes preelectorals en les darreres convocatòries electorals.

Aquests canvis generacionals, que són poc perceptibles en el dia a dia, però que a llarg termini, en un període de quaranta anys, són molt grans, són els que han produït aquest terratrèmol en el sistema de partits polítics de Catalunya.

L'afebliment de vot als partits de govern, a Convergència i Unió (actualment, en els seus hereus, el Partit Demòcrata Europeu Català,

PDeCAT, i Junts per Catalunya), al Partit Socialista de Catalunya i, en menor mesura, al Partit Popular, a gran distància electoral, s'explica en bona part per aquest relleu generacional. Les generacions de més edat han anat perdent efectius. Les noves generacions són més propenses a votar partits nous.

Certament que els hereus de l'antiga Convergència Democràtica de Catalunya, el Partit Socialista de Catalunya i el Partit Popular són els partits que tenen l'electorat més envellit. I que el seu suport electoral ha baixat de manera considerable. Però pensem que aquest fet, el descens al suport electoral als partits de govern, no és un fet exclusiu de la política a Catalunya.

És un fet que afecta la majoria de democràcies occidentals. Ho hem vist recentment en diferents sistemes polítics europeus, molt més consolidats que el nostre. Per exemple, a les darreres eleccions legislatives d'Alemanya, celebrades el 24 de setembre de 2017, els dos grans partits del sistema, el Partit de la Democràcia Cristiana, la CDU, d'Angela Merkel, i el Partit Socialdemòcrata, l'SPD, van patir un fort càstig electoral. I de la mateixa manera, va augmentar el vot a partits petits (el Partit Liberal, FDP; el Partit dels Verds, GRÜNE; i el Partit de l'Esquerra, Die Linke; i també a una formació política d'extrema dreta, nova en el Bundestag: Alternativa per Alemanya, AfD).

El mateix fet, el desgast electoral als partits de govern i l'aparició de formacions polítiques, l'hem pogut observar en la política espanyola en les dues darreres convocatòries electorals. Tant el Partit Popular com el Partit Socialista Obrer Espanyol, els dos partits que han governat al llarg dels darrers trenta-sis anys, que han gaudit de l'hegemonia política i que s'han alternat en el govern, han patit un envelliment del seu electorat, han sofert un desgast molt gran. I, ahora, han aparegut partits polítics nous (Ciudadanos i Podemos), que sembla clar que han vingut per quedar-s'hi.

En altres democràcies europees ha succeït un fet més contundent: els principals partits que havien governat en les darreres dècades han deixat de ser els partits majoritaris. Són els casos de dues democràcies importants d'Europa: França i Itàlia.

A les darreres eleccions presidencials franceses, del 7 de maig de 2017, el Partit Socialista, que estava governant fins aleshores i que disposava tant de la figura de la presidència de la República, en la persona de François Hollande, com del primer ministre, Manuel Valls, va patir un fort daltabaix electoral i va quedar en cinquena posició. De la mateixa manera, el partit gaullista, actualment amb la marca de Les Républicains, també va patir un fort vot de càstig i va quedar en tercera posició. Els dos partits que havien guanyat totes les eleccions des del 1958, quan va néixer la Cinquena República, es van enfonsar. I ambdós van ser superats electoralment pels seus respectius extrems. El Front Nacional de Marine Le Pen va superar àmpliament el partit gaullista; i, per l'altre extrem, la France Insoumise de Jean-Luc Mélenchon va superar el Partit Socialista. I, naturalment, la gran novetat és que va guanyar les eleccions un candidat, l'actual president Emmanuel Macron, que no tenia ni partit polític. El mateix fenomen va succeir a Itàlia fa uns mesos, en les eleccions del 4 març de 2018. Els dos grans partits de la Segona República, els dos grans partits de govern, el Partito Democratico de Matteo Renzi, i Forza Italia de Silvio Berlusconi, es van veure superats electoralment pels seus extrems: pel Movimento 5 Stelle, i per La Lega, respectivament.

Amb aquest fet volem dir que, juntament amb l'envelliment de l'electorat dels partits clàssics, els partits de govern, també cal destacar arreu d'Europa un altre fenomen àmpliament compartit, que és la crisi dels partits del sistema, dels partits de govern, l'augment del vot de protesta i el càstig amb una abstenció a aquestes formacions polítiques. El que ha succeït en la política catalana en els darrers anys no és un fet exclusiu de Catalunya. Aquí té uns elements propis, certament. Però hi ha elements compartits amb altres democràcies europees.

Així mateix, finalment, volem destacar un altre element, que no és menor. Aquesta pèrdua de suport electoral dels partits polítics de govern a Catalunya ha afectat de manera força desigual els tres partits polítics esmentats. Els hereus de l'antiga Convergència Democrà-

tica de Catalunya, actualment sota la marca de Junts per Catalunya, en les darreres eleccions del 21 de desembre de 2017, van quedar en segona posició, i van obtenir trenta-quatre escons, a dos escons de la primera formació política, Ciutadans. I cal subratllar que aquest resultat es va produir, tot i tenint la majoria dels seus líders polítics a l'exili o a la presó, és a dir, en una evident desigualtat de condicions respecte la resta de partits que estem valorant. Per la seva banda, el Partit Socialista de Catalunya, al qual no van afectar les conseqüències de la implementació de l'article 155 de la Constitució espanyola, atès que en va ser còmplice, va obtenir la meitat dels escons que Junts per Catalunya: disset. Finalment, el Partit Popular va patir una fortíssima sotragada electoral i va obtenir tan sols quatre escons, els pitjors resultats de la seva història, i, tot i que es beneficiava del fet de ser partit de govern a l'Estat espanyol, va quedar sense grup parlamentari propi. Amb aquest fet volem destacar que, certament, aquestes formacions han patit un envelliment del seu electorat, totes tres han patit un desgast electoral molt important, però, en mesures i graus, força diferents.

Malgrat aquesta discrepància (el fet de tractar per igual tres formacions polítiques que van obtenir a les darreres eleccions al Parlament de Catalunya resultats electorals tan i tan desiguals: Junts per Catalunya, 34 escons; PSC, 17 escons; PP, 4 escons), cal destacar, una vegada més, la important aportació que Oriol Bartomeus fa a la ciència política de casa nostra amb la seva tesi doctoral, amb la publicació d'*El terratrèmol silenciós*.